

XORIJIY DAVLATLARNING INVESTITSIIYA QONUNCHILIGINING QIYOSIY- HUQUQIY TAHLILI

Abdiyeva Shahrizoda

Toshkent davlat yuridik universiteti magistratura talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14174608>

Annotatsiya. Ushbu maqola xorijiy davlatlarning investitsiya qonunchiligini qiyosiy o'rganishga bag'ishlangan. Unda xalqaro shartnomalar va milliy qonunchilikning investorlar huquqlarini ta'minlashdagi ahamiyati hamda xalqaro investitsiya nizolarini hal qilishda qo'llaniladigan asosiy huquqiy tamoyillar tahlil qilingan. Tadqiqot xorijiy investitsiyalarni himoya qilishda davlatning majburiyatlari va investorlarning huquqlarini muvofiqlashtirish usullari, shuningdek, xalqaro arbitraj va boshqa huquqiy mexanizmlarning roli haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Xalqaro investitsiya qonunchiligi, qiyosiy tahlil, huquqiy muhofaza, xalqaro arbitraj, FET tamoyili, FPS tamoyili, davlat majburiyatlari, investitsiya nizolari, ikki tomonlama bitimlar, milliy qonunchilik.

Kirish

Global iqtisodiy aloqalar mustahkamlanib borar ekan, investitsiya qonunchiligi davlatlar uchun muhim huquqiy soha bo'lib qolmoqda. Xalqaro investitsiya muhiti sarmoyadorlarni jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlarni talab etadi. Ushbu tadqiqot xorijiy davlatlarning investitsiya qonunchiligini qiyosiy tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, investitsiya huquqi sohasidagi asosiy yondashuvlar, turli davlatlarning amaliyotlari va xalqaro huquqiy me'yorlarning ahamiyati o'rganiladi.

Hozirgi davrda xorijiy investitsiyalar iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismi hisoblanadi. Dunyo davlatlari o'z iqtisodiyotlarini modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va raqobatbardoshligini oshirish uchun xorijiy kapitalga ehtiyoj sezmoqda. Shu sababli, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va himoya qilishga qaratilgan qonunchilik tizimlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Investitsiya qonunchiligi, asosan, xorijiy investorlar uchun huquqiy asoslarni yaratishga, ularning huquqlarini himoya qilishga va iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Bu qonunchilik milliy va xalqaro me'yorlarga asoslanib, davlatlar o'rtasida o'ziga xos farqlarga ega bo'ladi. Ayrim davlatlar investorlarni jalb qilish uchun soliqlarda yengilliklar va kafolatlar taklif etsa, boshqalari milliy xavfsizlik yoki ekologik talablarni qat'iy nazorat qiladi.

Xorijiy investitsiyalarni tartibga solishdagi asosiy tamoyillar — milliy rejim va eng ko‘p qulaylik yaratish rejimi — dunyo mamlakatlarida keng qo‘llaniladi. Shu bilan birga, xalqaro shartnomalar, masalan, ikki tomonlama va ko‘p tomonlama investitsiya shartnomalari, xorijiy investorlarga huquqiy kafolatlarni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston ham xalqaro investitsiya maydonida o‘z o‘rnini mustahkamlashga intilmoqda. So‘nggi yillarda mamlakatda xorijiy sarmoyadorlarni jalb qilish bo‘yicha qonunchilik bazasi modernizatsiya qilinib, ular uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Biroq, xalqaro tajribani o‘rganish va o‘z qonunchilik tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish orqali O‘zbekiston investitsiya muhitini yanada rivojlantirishi mumkin.

Ushbu tadqiqot xorijiy davlatlarning investitsiya qonunchiligi sohasidagi asosiy yondashuvlar va amaliyotlarni o‘rganib, ularni qiyosiy tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda xalqaro investitsiya huquqi va amaliyotining O‘zbekiston uchun foydali jihatlari ko‘rib chiqiladi. Bu esa milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga hissa qo‘shish uchun muhim ahamiyatga ega.

Xorijiy investitsiya qonunchiligining umumiy asoslari

Xorijiy investitsiya qonunchiligi iqtisodiy o‘sishni ta‘minlash va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun muhim huquqiy asoslarni belgilaydi. Ushbu qonunchilikning asosiy maqsadi investitsiya faoliyatini tartibga solish, xorijiy investorlarni himoya qilish, va mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlashdir. Quyida ushbu qonunchilikning asosiy elementlari haqida umumiy ma‘lumot beriladi.

Xorijiy investitsiya qonunchiligi xalqaro huquqiy tamoyillarga asoslanadi, xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon Savdo Tashkiloti (WTO), va Xalqaro Investitsiyalar Bo‘yicha Markaz (ICSID) kabi tashkilotlar tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan tamoyillarga. Bu qonunchilikning muhim jihatlari orasida adolatli va teng muomala, xalqaro minimal standartlarga rioya qilish, va investorlarning huquqlarini himoya qilish o‘rin oladi.¹

Investitsiyalarni himoya qilishga qaratilgan qonunchilik asosan quyidagi tamoyillarni o‘z ichiga oladi:

- ✓ Milliy va xalqaro me‘yorlarga rioya qilish: Investitsiyalarni adolatli va teng muomalaga ega bo‘lishini ta‘minlash.
- ✓ Ekspropriatsiyaga qarshi himoya: Investitsiya mulkini noqonuniy ravishda musodara qilishning oldini olish.

¹ Sornarajah, M. (2021). The international law on foreign investment. Cambridge university press;

- ✓ Shartnoma asosida nizolarni hal qilish: Nizolarni xalqaro arbitraj orqali hal qilish imkoniyati (masalan, ICSID arbitraj tizimi orqali).²

Har bir davlat o'z milliy qonunchiligi asosida xorijiy investitsiyalarni tartibga soladi, lekin ko'pincha xalqaro investitsiya bitimlari bilan bog'liq bo'ladi. Bu bitimlar investitsiyalarning barqarorligi va himoyasini ta'minlaydi. Misol uchun, ikki tomonlama investitsiya bitimlari (BITs) xorijiy investorlarning huquqlarini kafolatlashda muhim rol o'ynaydi.

Ko'plab davlatlar xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va maxsus iqtisodiy zonalar kabi rag'batlantiruvchi choralarni qo'llaydi. Bu choralar davlatning iqtisodiy siyosatiga mos ravishda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni maqsad qiladi.³

Qiyosiy tahlil

Xalqaro savdo va investitsiya nizolarini hal qilishda davlatlar ikki tomonlama investitsiya shartnomalari (BITs) va xalqaro arbitraj institutlaridan foydalanadilar. Masalan, xalqaro arbitrajda investorlar "FET" (Adolatli va teng muomala) tamoyiliga asoslangan himoya talab qilishi mumkin. Shu bilan birga, ayrim davlatlarda xalqaro shartnomalar va milliy qonunchilik o'rtasidagi muvofiqlik masalalari paydo bo'ladi. Masalan, Ruminiya va Peruga tegishli nizolarda FET va bilvosita ekspropriatsiya tamoyillari qiziqarli bahslarni keltirib chiqardi. Bu nizolarda investorlarning "legitim kutilmalarini" buzilishi davlatni kompensatsiya to'lovi bilan jazolanishiga olib keldi.⁴

Indoneziya misolida davlatning investitsiya siyosati huquqiy aniqlik va himoya kafolatlarini yaxshilashga qaratilgan. Masalan, Indoneziya va Yaponiya o'rtasidagi investitsion hamkorlik bitimlari nafaqat investorlarga huquqiy kafolat beradi, balki iqtisodiy manfaatdorlikni oshiradi. Biroq, yangi qonunlar (masalan, Indoneziyada 2020-yilda qabul qilingan ish o'rinlari yaratish qonuni) investorlarning huquqlarini murakkablashtirishi mumkin, bu esa nizolarga sabab bo'ladi.⁵

Xalqaro investitsiya shartnomalarida "to'liq himoya va xavfsizlik" (FPS) standartining talqini turlicha bo'lib, u jismoniy himoya bilan cheklanadimi yoki kengroq muhofaza choralarini qamrab oladimi, nizolarning tabiatiga qarab farq qiladi. Masalan, ayrim tribunal qarorlari davlat tomonidan majburiyatlarning buzilishini, hatto bunday buzilish faqat ichki qonunchilikka taalluqli bo'lsa ham, nizolarga sabab deb hisoblagan.

² Salacuse, J. W. (2015). *The law of investment treaties*. OUP Oxford;

³ Dolzer, R., Kriebaum, U., & Schreuer, C. (2022). *Principles of international investment law*. Oxford University Press;

⁴ Sauvart, K. P. *Columbia FDI Perspectives*;

⁵ Saputro, E. N. (2021). *The Dynamics of Indonesia-Japan Economic and Financial Relations: A Review of the 60 Years Collaboration*. *Global Strategis*, 15(2);

Indoneziya-Yaponiya hamkorligida ikki tomonlama bitimlar (BITs) muhim o‘rin tutadi, ammo boshqa davlatlarda ham investitsiya kelishuvlari orqali investorlarning huquqlari kafolatlanadi. Masalan, Yaponiya avtomobil kompaniyalari Indoneziyada qariyb 28 trillion IDR miqdorida investitsiya rejalashtirgan, bu esa huquqiy barqarorlikning muhimligini ko‘rsatadi.⁶

Xulosa

Xorijiy davlatlarning investitsiya qonunchiligini qiyosiy tahlili investorlarga taqdim etiladigan huquqiy muhofazani, davlatning investitsiya siyosatini va nizolarni hal qilish mexanizmlarini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotda davlat va investorlar o‘rtasidagi muvozanatni ta'minlashda xalqaro shartnomalar, arbitraj institutlari va milliy qonunchilikning o‘zaro aloqasi muhimligi ta'kidlangan. Misollar asosida davlatlarning qonunchilikdagi o‘ziga xos yondashuvlari, masalan, Ruminiya va Peru misollarida FET va FPS kabi tamoyillarni turlicha talqin qilish, investorlarga beriladigan kafolatlarning ahamiyati yoritildi. Tadqiqot natijalari investitsiya muhitining barqarorligi, investorlarga huquqiy aniqlik berish va xalqaro investitsiya nizolarini samarali hal qilish uchun huquqiy vositalarni takomillashtirish zarurligini ko‘rsatdi.

REFERENCES

1. Sornarajah, M. (2021). The international law on foreign investment. Cambridge university press;
2. Salacuse, J. W. (2015). The law of investment treaties. OUP Oxford;
3. Dolzer, R., Kriebaum, U., & Schreuer, C. (2022). Principles of international investment law. Oxford University Press;
4. Sauvant, K. P. Columbia FDI Perspectives;
5. Saputro, E. N. (2021). The Dynamics of Indonesia-Japan Economic and Financial Relations: A Review of the 60 Years Collaboration. Global Strategis, 15(2);

⁶ Ozawa, T., & Sato, M. (1989). JETRO, Japan's adaptive innovation in the organization of trade. J. World Trade, 23, 15;